

‘સમયસાર’ ‘નિર્જરા અધિકાર’, ૨૦૧ ને ૨૦૨ (ગાથાની) ટીકા. ‘જેને રાગાદિ અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો પણ સદ્ભાવ છે...’ શું કહે છે? જે પ્રાણીને રાગનો અંશ છે એ અજ્ઞાન છે કેમકે તેમાં જ્ઞાન નથી. ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનમય સ્વભાવ છે તેનાથી રાગ ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો હો પણ એ અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાનનો અર્થ : મિથ્યાત્વ સહિત, તેમાં જ્ઞાનનો ભાવ નથી. જ્ઞાનસ્વભાવી ભગવાનઆત્મા એ જ્ઞાનમય ભાવ હોવો જોઈએ, તેનાથી વિરુદ્ધ (ભાવ). ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો વિકલ્પ રાગ હો પણ એ અજ્ઞાન (છે). અજ્ઞાનનો અર્થ : મિથ્યાત્વ સહિત, પોતાનું સ્વરૂપ જે જ્ઞાન છે તે જ્ઞાનનો રાગમાં અભાવ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘જેને...’ રાગ-દ્વેષ, વાસના વગેરે ‘અજ્ઞાનમય ભાવોના...’ મિથ્યાત્વ સહિત. મિથ્યા એટલે સ્વરૂપના જ્ઞાનનું ભાન નથી અને રાગ છે તે ભલો છે, એ રાગ દયા, દાન, વ્રતનો વિકલ્પ આવ્યો એ ભલો છે, એમ માનવું એ મિથ્યાત્વ સહિત અજ્ઞાનમય ભાવ છે. ઝીણી વાત છે, ભાઈ! આહા...! છે? રાગાદિ (એટલે) રતિ, અરતિ, શોક વગેરેના જે શુભ-અશુભ વિકલ્પ છે તે અજ્ઞાનમય છે. અજ્ઞાનવાળો છે એમ નહિ, અજ્ઞાનમય છે. તેમાં આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ જ્ઞાનમયનો તેમાં અભાવ હોવાથી મિથ્યાત્વ સહિત અજ્ઞાન એટલે તેમાં જ્ઞાન નથી, એમ અજ્ઞાનમય કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા...! આવી વાત છે.

‘અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્ર પણ...’ એક અંશ પણ રાગ હો પણ એને પોતાનો માનવો અને રાગને પોતાનો માનવાથી મિથ્યાત્વ થાય છે અને મિથ્યાત્વને કારણે એ રાગમાં જ્ઞાનસ્વભાવનો અભાવ છે. આહાહા...! એ ‘લેશમાત્ર પણ...’ રાગ અજ્ઞાન છે, મિથ્યાત્વ સહિત રાગ છે એ રાગને ભલો માન્યો તો એણે આત્માનો અનાદર કર્યો. રાગનો અંશ સારો છે, શુભરાગને પણ સારો માને છે તે ભગવાન જ્ઞાનમય ચીજ છે તેનો તે અનાદર કરે છે. રાગનો અંશ જે અજ્ઞાન અથવા જ્ઞાનનો અભાવ છે તેનો આદર કરનાર જ્ઞાનમય

આત્માનો અનાદર નામ હેય કરે છે. જે હેય છે તેને ઉપાદેય કરે છે તો જે ઉપાદેય છે તેને હેય કરે છે. આહાહા...! આવી સૂક્ષ્મ વાત છે, ભાઈ!

‘ભલે શ્રુતકેવળી જેવો હો...’ ભલે અગિયાર અંગ ભણ્યો હોય, અબજો શ્લોક કંઠસ્થ કર્યા હોય, અબજો શું એક આચારંગમાં અઢાર હજાર પદ છે, એક પદમાં એકાવન કરોડ ઝાઝેરા શ્લોક છે, એમ ડબલ. ‘સૂયગડાંગ’થી ડબલ ‘ઠાણાંગ’. અગિયારનું બધું જ્ઞાન હોય પણ એ કંઈ જ્ઞાન નથી. કેમકે એ પરલક્ષીજ્ઞાનમાં રાગ ઉત્પન્ન થાય છે. આહાહા...! અને એ રાગ છે તે જ્ઞાનમય પ્રભુ, ચૈતન્ય જ્ઞાનમય જે આત્મા છે, એ જ્ઞાનમયનો રાગના અંશમાં અભાવ છે. એ કારણે મિથ્યાત્વ સહિતનો અજ્ઞાનમય રાગ અહીંયાં ગણવામાં આવ્યો છે. આહાહા...!

ચાહે તો નવમી ત્રૈવેયક ગયો. ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો’ ‘છ ઢાળા’માં આવે છે. ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો, આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો’ તેનો શું અર્થ થયો? પંચ મહાવ્રતાદિ, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિનો વ્યવહારભાવ એ દુઃખરૂપ છે, આસ્રવ છે. આહાહા...! ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો, પણ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો’ રાગથી ભિન્ન મારી ચીજ છે, એ રાગ તો નુકસાનકારક બંધનું કારણ, ઝેર છે, મારી ચીજ અમૃતથી ભરેલી છે. આહાહા...! હું ચિદાનંદ, અમૃતનું પૂર મારી ચીજ છે. આહાહા...! આવી દૃષ્ટિ થયા વિના રાગના કણને પણ પોતાનો માને છે, ભલે એ શ્રુતકેવળી હો. શ્રુતકેવળી હોય એમ નથી કહ્યું. ‘શ્રુતકેવળી જેવો હો...’ (એમ કહ્યું છે). શ્રુતકેવળી તો સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય છે. અહીંયાં તો એમ કહ્યું છે કે, ‘શ્રુતકેવળી જેવો હો...’ છે ને? ‘ભલે શ્રુતકેવળી જેવો હો...’ ઘણા શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય. લોકોને સમજાવે, લાખો માણસ ભેગા થાય, તેમાં શું થયું? આહાહા...!

અંદરમાં રાગના વિકલ્પનો નાનામાં નાનો કણ (હોય) મિથ્યાશ્રદ્ધા સહિતનો રાગ, તેને અહીંયાં અજ્ઞાનમય કહેવામાં આવ્યો છે. આહાહા...! સમ્યગ્દૃષ્ટિને રાગ થાય છે પણ એ રાગને પોતાના જ્ઞાનમય (સ્વરૂપ સાથે) એકત્વપણે માનતો નથી. એ રાગને હેય જાણીને, પરજ્ઞેય તરીકે તેને જાણે છે. પોતાનું જે જ્ઞેય છે એ તો ચૈતન્ય જ્ઞાનાનંદમય સ્વજ્ઞેય છે. તેનાથી રાગ છે તે પરજ્ઞેય, પરજ્ઞેય પરદ્રવ્ય છે. આહાહા...! તેનાથી લાભ (માને), વ્યવહાર રત્નત્રયથી પોતામાં લાભ માને એ તો નહિ, પણ એ રાગ છે તે અજ્ઞાનમય ભાવ મારી ચીજ નથી. મારી ચીજમાં એ ચીજ નથી અને એ ચીજમાં હું નથી. આહાહા...! એવી સૂક્ષ્મ વાત છે, ભાઈ! વીતરાગ માર્ગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞદેવે જે જોયું અને જેવું છે તેવું કહ્યું. તેમનો કોઈ પક્ષ, પંથ નથી. વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવનો કોઈ પક્ષ, પંથ નથી. એ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આ છે. આહાહા...!

એ અહીંયાં કહે છે, ‘શ્રુતકેવળી જેવો હો તોપણ...’ શબ્દ શું પડ્યો છે? જુઓ! પહેલા

અજ્ઞાનમય ભાવ કહ્યું છે અને આમાં જ્ઞાનમય ભાવ સામસામે લીધું છે. રાગ વિકલ્પ જે શુભ રાગાદિ છે, એ અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ સહિત, રાગ મારી ચીજ છે અને રાગથી મને લાભ થશે તો એ રાગ મિથ્યાત્વ સહિત રાગ અજ્ઞાનમય ગણવામાં આવ્યો છે. આહા...! આવી વાત છે, પ્રભુ! સૂક્ષ્મ વાત છે, ભાઈ! આહાહા...! ભગવાન અંદર ‘જ્ઞાનમય ભાવ...’ તેની સામે લીધું. પેલો અજ્ઞાનમય ભાવ છે, તો પ્રભુ ‘જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે...’ જ્ઞાનમય જે પ્રભુ ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે તેના જ્ઞાનનું જ્ઞાન, જ્ઞાનીનું જ્ઞાન. જ્ઞાની શબ્દે આત્મા. પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ, એ આત્મા ધર્મા, તેનો પર્યાયમાં જે ધર્મ – સમ્યગ્દર્શન, એ સમ્યગ્દષ્ટિને રાગ થાય છે તે રાગને પોતાનો જાણતો નથી. પર જાણીને તેને દષ્ટિમાંથી છોડી દે છે. આહાહા...!

‘જ્ઞાનમય ભાવ...’ એમાં એ રાગાદિ શબ્દ લીધો, એટલું. પણ એ અજ્ઞાનમય ભાવ મિથ્યાત્વ સહિત હતો અને આ જ્ઞાનમય ભાવ. એકલો ચૈતન્ય સ્વરૂપ ભગવાન, એ જ્ઞાનમય ભાવ, જ્ઞાનનું જ્ઞાન, જ્ઞાનીનું જ્ઞાન, વસ્તુનું જ્ઞાન એ ‘જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે...’ એ આત્માના સ્વભાવના જ્ઞાનના અભાવને કારણે ‘આત્માને નથી જાણતો;...’ આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અંદર રાગના વિકલ્પથી નિર્વિકલ્પ અખંડાનંદ પ્રભુ, સુખના સાગરના જળથી ભર્યો પડ્યો છે. ભગવાનઆત્મા સુખસાગરના જળથી ભર્યો પડ્યો છે. આહાહા...! તેનો અનાદર કરી રાગના કણને, અજ્ઞાનમયને પોતાનો માને છે એ શ્રુતકેવળી જેવો હો તોપણ (જ્ઞાનમય ભાવના) ‘અભાવને લીધે આત્માને નથી જાણતો;...’ ‘જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે આત્માને નથી જાણતો;...’ તેનો અર્થ શું થયો? કે, આત્મા તો જ્ઞાનમય ભાવ છે. આહાહા...!

જાનન.. જાનન.. જાનન સ્વભાવ. ભગવાનઆત્મા જાનન સ્વભાવ, જ્ઞાન – અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો પિંડ છે. આહાહા...! અને એવા અનંત અનંત ગુણ, બધા અતીન્દ્રિય અનંત અનંત ગુણ. આકાશના પ્રદેશ અમાપ, માપ નહિ. આકાશનો અંત આવ્યો (એમ છે નહિ). આકાશનો ક્યાં અંત આવ્યો? એનો અંત નહિ તેના પણ પ્રદેશ છે, અનંત – અંત નહિ, તેના જે અનંત પ્રદેશ છે તેનાથી અનંતગુણ આત્મામાં ગુણ છે. આહાહા...! એ બધા જ્ઞાનમય, આનંદમય છે, એમાં કોઈ રાગમય ગુણ નથી. અનંતા અનંતા અનંતા અનંતા અનંતા અનંતા અનંતને અનંતવાર ગુણી નાખો તો પણ છેલ્લો અનંત આવતો નથી. આહાહા...! છેલ્લો અનંત આવતો નથી તો અનંતનો છેલ્લો એક એ તો આવતો જ નથી. આહાહા...! એવો ભગવાન જ્ઞાનમય પ્રભુ, લેશમાત્ર રાગને પોતાનો માની અજ્ઞાનમયમાં રોકાય છે તે ભગવાન જ્ઞાનમયને બિલકુલ જાણતો નથી. આહાહા...! શાસ્ત્રજ્ઞાન હો એ શાસ્ત્રજ્ઞાન પણ પરજ્ઞેય છે. શાસ્ત્રજ્ઞાન પણ પરજ્ઞેય છે. પરજ્ઞેયમાં નિષ્ઠ છે એ સ્વજ્ઞેયમાં નિષ્ઠ નથી. આહાહા...! સમજાણં? એ પરજ્ઞેય છે. આહાહા...! પોતાના જ્ઞાનનું જ્ઞાન ન થયું અને માત્ર શાસ્ત્રજ્ઞાનમાં રોકાઈ ગયો.. આહાહા...! તો એ પરજ્ઞેયમાં નિષ્ઠ નામ લીન છે. સ્વદ્રવ્યમાંથી છૂટી ગયો છે. આહાહા...! આવો પ્રભુનો માર્ગ છે, ભાઈ! આહાહા...!

એ કહે છે, એ ‘જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે આત્માને નથી જાણતો;...’ ભગવાનઆત્મા ચિદાનંદ પ્રભુ, રાગના અંશને પણ પોતાનો માનનાર શ્રુતકેવળી જેવો હો તોપણ આત્માને જાણતો નથી. આહાહા...! ‘નિર્જરા અધિકાર’ છે. ‘અને જે આત્માને નથી જાણતો...’ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી જાણન-દેખન અને અતીન્દ્રિય આનંદ પ્રભુ, એવા આત્માને જેણે ન જાણ્યો ‘તે અનાત્માને પણ નથી જાણતો...’ અનાત્મા રાગ છે તેને પણ જાણતો નથી. આત્મા આનંદમય પ્રભુ છે. આહાહા...! સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા, સત્ નામ શાશ્વત, ચિદ્મય અને આનંદમય પ્રભુ છે તેનું જેને જ્ઞાન નથી, આત્માનું જ્ઞાન નથી તો તેને અનાત્મા - રાગ, તેનું પણ જ્ઞાન નથી. આહાહા...! સૂક્ષ્મ છે, પ્રભુ! અનંતકાળથી ચોરાશી લાખ યોનિમાં અનંત અવતાર થયા. દિગંબર મુનિ અનંતવાર થયો પણ એ રાગની ક્રિયા કરીને થયો. આ..હા...! પંચ મહાવ્રતાદિ, સમિતિ, ગુપ્તિ (પાળ્યા) પણ ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેચક ઉપજાયો, પણ આતમજ્ઞાન...’ રાગથી ભિન્ન મારી ચીજ છે એવા અનુભવ વિના.. આહાહા...! ‘લેશ સુખ ન પાયો’ એ મહાવ્રતના પરિણામ અને સમિતિ, ગુપ્તિ વ્યવહારના પરિણામ દુઃખરૂપ છે, રાગ છે તો ‘લેશ સુખ ન પાયો’ આહાહા...! આવી ચીજ છે. જગતને કદાચ પડે. માર્ગ તો આવો છે, ભાઈ! અનંત તીર્થકરો (આમ ફરમાવે છે).

મહાવિદેહમાં ભગવાન બિરાજે છે ત્યાંથી આ વાણી આવી છે. ‘કુંદકુંદાર્યાર્ય’ સંવત ૪૯માં ત્યાં ગયા હતા. બે હજાર વર્ષ પહેલા. આઠ દિવસ ત્યાં રહ્યા હતા અને ભગવાનને આઠ દિવસ સાંભળ્યા, કેટલીક શંકાનું સમાધાન શ્રુતકેવળી મુનિ પાસે કર્યું. શ્રુતકેવળી મુનિ હતા. ત્યાંથી આવી આ શાસ્ત્ર બનાવ્યા છે. આ..હા...! એની ટીકા કરનાર જાણે ભગવાન પાસે ગયા હોય એવી ટીકા બનાવી છે. એ ‘અમૃતચંદ્રાર્યાર્ય’. આ ‘કુંદકુંદાર્યાર્ય’ના શ્લોક, ‘અમૃતચંદ્રાર્યાર્ય’ની ટીકા. આહાહા...!

કહે છે, આત્માને નથી જાણતો. ભગવાન જ્ઞાતા-દષ્ટા, એ જ્ઞાનનો પૂંજ છે, અતીન્દ્રિય સુખસાગરના જળથી ભરેલો છે, અતીન્દ્રિય શ્રદ્ધા સમ્યક્ ત્રિકાળ હોં! અતીન્દ્રિય દષ્ટિથી ભરેલો છે. સમ્યગ્દર્શન તો પર્યાય છે પણ અંતરમાં ત્રિકાળી અનાદિઅનંત અતીન્દ્રિય દષ્ટિ - શ્રદ્ધા છે, એ અતીન્દ્રિય શ્રદ્ધાથી ભર્યો પડ્યો છે. આહાહા...! સમ્યગ્દર્શન છે એ તો પર્યાય છે પણ અંદર એ પર્યાય આવી શેમાંથી? અંદર અનાદિ દષ્ટિ-શ્રદ્ધા પડી છે. શુદ્ધ અનાદિઅનંત એ દષ્ટિ-શ્રદ્ધાનો સ્વભાવ છે. આહાહા...! એ અનાદિ દષ્ટિ ધ્રુવ છે. એ ધ્રુવના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે. આહા..હા...! સમજાણું? તો જેણે આત્મા ન જાણ્યો એણે અનાત્માને પણ જાણ્યો નથી. છે?

‘કારણ કે...’ અહીં સુધી તો થોડું આવ્યું હતું. સાધારણ વાત (ચાલી હતી). ‘કારણ કે સ્વરૂપે સત્તા અને પરરૂપે અસત્તા...’ શું કહે છે? ભગવાનઆત્મા આનંદ, સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ સ્વરૂપથી સત્તા છે અને રાગથી અસત્તા છે. રાગથી અસત્તા છે, પોતાના દ્રવ્યથી સત્તા -

અસ્તિત્વ છે અને પરદ્રવ્યની અસ્તિથી અસત્તા છે. આહાહા...! પોતાની ચીજથી અસ્તિત્વ છે અને રાગાદિ પરચીજથી નાસ્તિત્વ છે તો અસત્ છે. પરદ્રવ્યથી અસત્ છે, સ્વદ્રવ્યથી સત્ છે. આહાહા...! આવો પ્રભુનો માર્ગ બહુ ઝીણો છે, બાપા! લોકો નિર્ણય કરવાનો વખતેય લ્યે નહિ. અરે...! આવો મનુષ્યદેહ, એમાં પરમાત્માનો માર્ગ (સાંભળવા મળ્યો). આહાહા...!

‘કારણ કે સ્વરૂપે સત્તા...’ શું કહે છે? કે, જેણે આત્મા રાગથી ભિન્ન (છે) તેનું ભાન નથી (કર્તુ) તો તેને અનાત્મા રાગનું પણ જ્ઞાન નથી. આત્માનું જ્ઞાન નથી તો રાગનું જ્ઞાન પણ સાચું નથી. કેમ? છે ને? ‘કારણ કે સ્વરૂપે સત્તા...’ પોતાના સ્વરૂપે આત્મા છે અને પરરૂપથી અસત્તા છે. આહાહા...! પંચ પરમેષ્ટી જે જગતમાં છે તેનાથી પણ આ આત્મા અસત્ છે. પોતાના સ્વરૂપથી અસ્તિત્વ-સત્ છે. પરના અસ્તિત્વથી આત્મા અસત્ છે. આહાહા...! અને પર પરમેશ્વર પણ છે એ પોતાથી સત્ છે, તેના પોતાથી અને પરથી અસત્ છે. આહાહા...! તો જેને પોતાના સત્નું યથાર્થ જ્ઞાન નથી તેને સત્થી વિરુદ્ધ રાગનું પણ યથાર્થ જ્ઞાન નથી. વ્યવહારનું પણ યથાર્થ જ્ઞાન નથી. આહાહા...! અહીંયાં તો એ કહે છે કે, વ્યવહાર કરતા કરતા નિશ્ચય થશે. આહાહા...! એમ છે નહિ, પ્રભુ! આહાહા...! આ તો અનીન્દ્રિય આત્મા, એ રાગાદિ તો સ્થૂળભાવ, અજ્ઞાનભાવ, મિથ્યાત્વ સહિતનો રાગ, તેને અહીંયાં રાગમાં ગણ્યો છે. સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી તો પરનું જ્ઞાન પણ નથી. કેમકે સ્વસત્તાનું જ્ઞાન નથી તો પરની અસત્તા છે તેનું પણ જ્ઞાન નથી. આહાહા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ! લોકો બહારથી માની બેસી જાય, બેસો.

અંતર આત્મા આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ, અતીન્દ્રિય આનંદના અનુભવ અને જ્ઞાન વિના, રાગ મારો છે એવી ચીજમાં રોકાઈ જાય છે એ સ્વસત્તાને જાણતો નથી તો એ પરસત્તાને પણ જાણતો નથી. આહાહા...! રાગાદિ દયા, દાનના વિકલ્પને પણ એ જાણતો નથી. કેમકે નિર્વિકલ્પ સ્વસત્તાને જાણતો નથી, એ પરસત્તાને પણ જાણતો નથી. આહા...! લોજીકથી તો (વાત) છે. આ ભગવાનનો માર્ગ હઠથી માને લેવો એવું કંઈ છે નહિ. લોજીક, ન્યાય. નિ ધાતુ છે. નિ નામ નિ ધાતુમાં જેવી સ્વરૂપની સ્થિતિ છે ત્યાં જ્ઞાનને લઈ જવું, જ્ઞાનને દોરી જવું તેનું નામ ન્યાય કહે છે. આહા...!

અહીં કહે છે કે, સ્વરૂપથી સત્તા છે, પરરૂપથી અસત્તા છે. છે? ‘સ્વરૂપે સત્તા અને પરરૂપે અસત્તા...’ આહાહા...! ભગવાનઆત્મા પોતાના સ્વરૂપે સત્તા છે અને પંચ પરમેષ્ટી ને પંચ પરમેષ્ટીનો રાગ, તેનાથી તે અસત્તા છે. આહાહા...! આવો માર્ગ છે. ‘સ્વરૂપે સત્તા...’ સ્વ-રૂપ એમ છે ને? સ્વ-રૂપ – પોતાનું સ્વરૂપ જ્ઞાનાનંદની સત્તાનું જ્ઞાન, સત્તા છે. પરરૂપ, પરરૂપ – રાગાદિ, દેહાદિ, પંચ પરમેષ્ટી આદિ પરરૂપ. એ પરરૂપથી અસત્તા છે. પોતાથી સત્તા છે અને પરથી પણ સત્તા હોય તો બધા એક થઈ જાય છે. આહાહા...! આ તો સ્વરૂપે સત્તા છે, પરરૂપે અસત્તા છે. બીજી ભાષાએ કહીએ તો પોતાના સ્વરૂપથી સત્ય

છે, પરસ્વરૂપથી અસત્ય છે. પરસ્વરૂપે પણ સત્ય થઈ જાય તો બધા એક થઈ જાય છે. આહાહા...! આવો માર્ગ છે. આ કોઈ પંડિતાઈની ચીજ નથી કે ઘણું ભણ્યો હોય તો તેને આ દષ્ટિ છે. આ તો અંતરના અનુભવની વાત છે, ભગવાન! આહાહા...! એ વાત ભગવાન 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' મૂળ ગાથામાંથી કાઢીને અર્થ કરે છે.

'એ બન્ને વડે...' કોણ બન્ને? પોતાથી ભગવાન જ્ઞાનમય આનંદમય છે અને રાગાદિ પરદ્રવ્યથી નથી. 'એ બન્ને વડે એક વસ્તુનો નિશ્ચય થાય છે;...' બન્ને વડે એક વસ્તુનો નિશ્ચય થાય છે. હું મારામાં છું અને પર મારામાં નથી, એ બન્નેના નિશ્ચયમાં આત્માનો નિશ્ચય થાય છે. સમજાણું? બેના નિશ્ચયમાં બેનો નિશ્ચય થાય છે, એમ નહિ. બેના નિશ્ચયમાં પોતાનો નિશ્ચય થાય છે. આહાહા...! છે? 'એ બન્ને વડે એક વસ્તુનો નિશ્ચય થાય છે; (જેને અનાત્માનો-રાગનો-નિશ્ચય થયો હોય...)' આહાહા...! રાગાદિ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ-ભગવાનની ભક્તિ, અરે...! પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ, બધું રાગ છે. આહાહા...! એ રાગ અનાત્મા છે. અનાત્મા એટલે શું? કે, રાગ. છે? લીટી છે ને લીટી? '(અનાત્માનો-રાગનો-નિશ્ચય થયો હોય...)' કે આ વિકલ્પ છે, પરસંબંધી પર તરફના લક્ષવાળો, એવો જેને નિર્ણય થયો હોય તેને અનાત્મા અને આત્મા બેયનો નિશ્ચય થવો જોઈએ. એકના નિશ્ચયમાં બેનો નિશ્ચય છે અને બેના નિશ્ચયમાં એક પોતાનો નિશ્ચય છે. આહાહા...! ઝીણી વાત બહુ છે, ભાઈ!

વીતરાગ પરમાત્મા જિનેશ્વરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા તો બિરાજે છે. 'ઊંકાર ધ્વનિ સુણી અર્થ ગણધર વિચારે' ભગવાનને ઊં ધ્વનિ છૂટે છે, ત્યાં આવી વાણી હોય નહિ. ભગવાનને આવી વાણી હોતી નથી. ભગવાનને ઊં ધ્વનિ છૂટે છે. આખા શરીરમાંથી હોઠ અને કંઠ કંપ્યા વિના (ધ્વનિ છૂટે છે). 'ઊં ધ્વનિ સુણી અર્થ ગણધર વિચારે' એ ઊં કાર સાંભળીને ગણધરો તેનો વિચાર કરે. આહા...! 'રચી આગમ ઉપદેશ' અને એ ભગવાનની વાણી સાંભળીને સંતો આગમની રચના કરે છે. 'રચી આગમ ઉપદેશ ભવિક જીવ સંશય નિવારે' ભવ્ય પ્રાણી લાયક હોય એ મિથ્યાત્વનો નાશ કરી આત્માનું જ્ઞાન કરી શકે છે. આહાહા...! સમજાણું?

'(જેને અનાત્માનું-રાગનું...)' અનાત્મા એટલે રાગ, તેનો '(નિશ્ચય થયો હોય તેને અનાત્મા અને આત્મા - બન્નેનો નિશ્ચય હોવો જોઈએ). આ રીતે જે આત્મા અને અનાત્માને નથી જાણતો...' આહાહા...! રાગને જાણે તો તો રાગથી રહિત પોતાના આત્માને પણ જાણે. કેમકે રાગની સત્તા પોતામાં છે નહિ. તો એને જાણે તો મારામાં એ છે નહિ, એમ આત્માને જાણે. આહાહા...! અને આત્માને જાણે તે અનાત્માને જાણે. આહાહા...! તેને વ્યવહારનું સાચું જ્ઞાન હોય છે. શું કહે છે? જેને આત્માનું જ્ઞાન થાય અને અનાત્માનું જ્ઞાન થાય છે તેને જ વ્યવહારનું યથાર્થ જ્ઞાન હોય છે. વ્યવહાર મારો છે અને વ્યવહારથી મને લાભ થશે, એ વાત તો છે નહિ. પણ વ્યવહારનું જ્ઞાન પણ સાચું કોને થાય છે?

હમણાં ‘કરુણાદીપ’માં અહીંયાંનો વિરોધ આવ્યો છે કે, (‘સમયસાર’) બારમી ગાથામાં ‘કુંદકુંદાર્યાર્ય’ એમ કહે છે કે, ‘અપરમે દ્વિદા માવે’ જે વ્યવહારમાં પડ્યા છે તેમણે તો વ્યવહાર જ કરવો જોઈએ. એમ ‘કરુણાદીપ’માં અર્થ આવ્યો છે. એક પત્રિકા નીકળે છે ને? ‘કરુણાદીપ’. કંઈ ખબર નહિ. આહાહા...! એમ કે, બારમી ગાથામાં તો નીચલી ભૂમિકા છે, ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે તો વ્યવહાર જ કરવો, એમ ‘કુંદકુંદાર્યાર્ય’ કહે છે. ‘અપરમે દ્વિદા માવે’ પણ એ વાત શું કહે છે? કે જે કંઈ પોતાના સ્વરૂપની દૃષ્ટિ, અનુભવ તો થયો. નિશ્ચયથી પોતાના ભૂતાર્થ સ્વભાવનો આશ્રય લઈને સમ્યક્ થયું. તેની પર્યાયમાં અશુદ્ધતા બાકી છે અને શુદ્ધતા અલ્પ છે, તેને જાણવી તેને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. કરવું અને કરવાથી લાભ થાય, એ પ્રશ્ન અહીં છે જ નહિ. શું થાય? શાસ્ત્રના અર્થ કરવામાંય મોટી ભૂલ. ‘અપરમે દ્વિદા માવે’ (એનો અર્થ) જે પરમ (ભાવમાં) સ્થિત નથી તેને વ્યવહારનો ઉપદેશ (છે), વ્યવહાર કરવો. એમ (એનો અર્થ) છે જ નહિ. ટીકામાં એવો અર્થ કર્યો જ નથી.

ટીકામાં તો એવો અર્થ કર્યો છે કે, ‘અપરમે દ્વિદા માવે’નો અર્થ જે સમયે જેટલી અશુદ્ધ પર્યાય છે અને શુદ્ધતા અલ્પ છે, ‘તદાત્વે’ એવો સંસ્કૃત પાઠ છે, સંસ્કૃત. ‘તદાત્વે’. ‘તદાત્વે’ (એટલે) જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. તે સમયે જાણે કે છે. એ હજી વ્યવહાર છે. એને જાણવું એ પણ વ્યવહાર છે. આવી વાત છે, ભગવાન! એ તો પોતાની પર્યાયને જાણે છે એમાં એ વ્યવહાર જાણવામાં આવે છે, એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું? ભગવાન લોકાલોકને જાણતા નથી. લોકાલોકને જાણે છે એમ કહેવું એ તો અસદ્ભુત વ્યવહારનય છે. એ તો પોતાની પર્યાયને જ જાણે છે. આહાહા...! એમ જ્ઞાની રાગને જાણે છે એમ ઉપચારથી, વ્યવહારથી કથન છે. રાગ કરવો અને રાગથી લાભ થાય છે, એમ ત્યાં કહેવું છે એ તો વાત જ નથી. આહાહા...!

સંસ્કૃતમાં ‘તદાત્વે’ શબ્દ પડ્યો છે. ‘તદાત્વે’ નામ? થોડી સૂક્ષ્મ વાત છે, પ્રભુ! જે સમયે જેટલી રાગની અશુદ્ધતા અને શુદ્ધતા ઉત્પન્ન થઈ તે સમયે તેને જાણવું પ્રયોજનવાન છે. બીજે સમયે શુદ્ધિની થોડી વૃદ્ધિ થઈ અને અશુદ્ધતા ઘટી, એ સમયે તેને જાણવું પ્રયોજનવાન છે. ત્રીજે સમયે થોડી શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થઈ, અશુદ્ધિ ઘટી તે સમયે તે જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. એવો પાઠ છે. સંસ્કૃતમાં છે. શું કરે પણ? પોતાની દૃષ્ટિથી ઊંઘા અર્થ કરે. ભગવાન ‘કુંદકુંદાર્યાર્યે’ ત્યાં વ્યવહાર કરવાનું કહ્યું છે. નીચલા દરજે વ્યવહાર જ કરવો એ જ ધર્મ છે. (તે લોકો એમ માને છે). આહાહા...! અરે...! પ્રભુ! તું પણ પ્રભુ છે ને, પ્રભુ! ‘જામે જિતની બુદ્ધિ હે, ઇતનો દિયે બતાઈ, વાંકો-બૂરો ન માનીએ ઔર કહાં સે લાય?’ બૂરો ન માન. આ વસ્તુ બાપુ! કોઈ અગમ્ય વસ્તુ છે. અનંતકાળમાં એક સેકંડ માત્ર પણ એ ચીજનું વેદન, અનુભવ નથી કર્યો. આહા...! મુનિવ્રત ધારણ કર્યા, દિગંબર થયો, નગન થયો,

હજારો રાણીના ત્યાગ કર્યા પણ અંદરમાં મિથ્યાત્વનો ત્યાગ ન કર્યો. એ પણ ત્યાગ છે ને? આહાહા..! બાહ્યના ત્યાગ-ગ્રહણથી તો પ્રભુ રહિત છે. શું કહ્યું?

બાહ્યની ચીજના ત્યાગ-ગ્રહણથી તો આત્મા રહિત જ છે. પરનું ગ્રહણ ક્યારેય કર્યું નથી અને પરનો ત્યાગ કરવો એ છે જ ક્યાં? આહાહા..! તેણે પોતાની પર્યાયમાં નબળાઈથી રાગ કર્યો છે તેનો ત્યાગ કહેવો અને સ્વભાવનું ગ્રહણ કરવું કહેવું એ પણ હજી વ્યવહાર છે. આવે છે ને ૩૪મી ગાથામાં? કે, રાગનો ત્યાગકર્તા છે એ નામમાત્ર કથન આત્મામાં છે. ૩૪માં પાઠ છે, ‘સમયસાર’ ગાથા-૩૪. આ ‘સમયસાર’ છે ને? આત્મા રાગનો ત્યાગ કરે છે એ પણ નામમાત્ર કથન છે. કેમકે આત્મા જ્ઞાનમય છે. એ જ્ઞાનમય છે તે રાગમય થયો જ નથી. જ્ઞાનમય છે એમાં ઠરી ગયો તો રાગ ઉત્પન્ન થયો નહિ તો રાગનો ત્યાગ કર્યો એમ નામમાત્ર કથન છે. પરમાર્થથી રાગનો ત્યાગકર્તા આત્મા છે નહિ. આહાહા..! પરના ત્યાગ-ગ્રહણથી તો શૂન્ય છે, એ શક્તિ છે-ત્યાગઉપાદાનશૂન્યત્વશક્તિ. પાછળ ૪૭ શક્તિ છે ને? અનંત શક્તિ-ગુણ છે ને? એમાં એક ગુણ એવો છે, ત્યાગઉપાદાનશૂન્યત્વગુણ. પરનો ત્યાગ અને પરના ગ્રહણથી પ્રભુ શૂન્ય છે. આહાહા..!

અહીંયાં તો રાગનો ત્યાગ કરે છે.. આહાહા..! એ પણ નામમાત્ર કથન છે. ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ, એમાં ઠરી ગયો તો પ્રત્યાખ્યાન થઈ ગયા. રાગનો ત્યાગ કર્યો એ નામમાત્ર કથન છે. આહાહા..! અહીં તો હજી બાહ્યનો ત્યાગ કરે છે ત્યાં તો, આ..હા..હા..! (થઈ જાય છે). સ્ત્રી છોડી દીધી, દુકાન છોડી દીધી, ધંધો છોડ્યો. હવે પણ ક્યાં ક્યારેય ગ્રહણ કર્યું હતું તે છોડ્યું? આહાહા..!

અહીંયાં એ કહે છે, ‘(જેને અનાત્માનો-રાગનો-નિશ્ચય થયો હોય તેને અનાત્મા અને આત્મા-બન્નેનો નિશ્ચય હોવો જોઈએ). એ રીતે જે આત્મા અને અનાત્માને નથી જાણતો...’ એ રીતે (એટલે) આ વિધિએ. આહાહા..! ‘આત્મા અને અનાત્માને નથી જાણતો તે જીવ અને અજીવને નથી જાણતો;...’ એ રાગ અજીવ છે. આહાહા..! વ્યવહાર રત્નત્રયનો રાગ એ અજીવ છે. ભગવાન જીવસ્વરૂપ છે તેનાથી એ ભિન્ન જાત છે. પહેલા અધિકારમાં આવ્યું છે. જીવ અધિકાર. વ્યવહાર રત્નત્રયનો રાગ એ અજીવ છે, જીવ નહિ. આહાહા..! તો એનાથી જેણે લાભ માન્યો તેણે અનાત્માને પોતાનો માન્યો, તેને આત્માનું જ્ઞાન છે નહિ. અને (જેને) આત્માનું, અનાત્માનું જ્ઞાન નથી તેને બન્નેનું અજ્ઞાન છે. આહાહા..! ‘જીવ અને અજીવને નથી જાણતો;...’ એ બન્નેનું જ્ઞાન નથી તે જીવ અને અજીવને નથી જાણતો. આહાહા..! આવી વાત છે. સૂક્ષ્મ પડે પણ વસ્તુ આવી છે. પરમાત્માએ બનાવ્યું નથી. પરમાત્માએ વસ્તુ બનાવી નથી. વસ્તુ છે એવી કહી છે. કરી નથી, બનાવી નથી. જેવી વસ્તુ છે તેવું જ્ઞાનમાં આવ્યું તેવું કથન દ્વારા, વાણી દ્વારા આવ્યું. એ પણ વાણી પણ તેમની નથી. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા સ્વપરપ્રકાશક છે તો વાણી પણ સ્વપર કહેવાવાળી છે. એ વાણીનો સ્વભાવ છે. આહાહા...! ભગવાનઆત્માનો સ્વપર જાણવાનો સ્વભાવ છે અને વાણીમાં સ્વપર કહેવાનો સ્વભાવ છે. એ વાણી. આહાહા...! ભગવાનના શ્રીમુખે આ વાણી નીકળી. એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. આહાહા...! આકરું કામ છે, ભાઈ! આહાહા...! વસ્તુ અંદર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, પૂર્ણ આનંદ અને પૂર્ણ અતીન્દ્રિય ગુણોનો ભંડાર ભર્યો છે તેની જેને દષ્ટિ નથી, સ્વનો આશ્રય નથી અને તેમાં નથી એવા રાગનો આશ્રય છે તો એને અનાત્મા અને આત્માનું બેયનું જ્ઞાન નથી. બન્નેનું જ્ઞાન નથી તો જીવ-અજીવનું જ્ઞાન નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? આવી વાત છે.

વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિકલ્પ જે રાગ છે એ અજીવ છે. જીવ હોય તો જીવમાંથી નીકળી ન જાય. જીવમાંથી નીકળી જાય છે. આહાહા...! વ્યવહાર, અજીવનું જેને યથાર્થ જ્ઞાન નથી તેને જીવનું પણ (જ્ઞાન) નથી. આહાહા...! ‘જીવ અને અજીવને નથી જાણતો; અને જે જીવ-અજીવને નથી જાણતો...’ આહાહા...! ‘તે સમ્યગ્દષ્ટિ જ નથી.’ આહાહા...! સાધુપણું અને પંચમ ગુણસ્થાન શ્રાવક એ તો કોઈ અલૌકિક વાતું છે. આ તો પ્રથમ હજી સમ્યગ્દર્શનની વાત ચાલે છે. આહાહા...! સમ્યગ્દર્શન વિના તો પાંચમું ગુણસ્થાન શ્રાવક પણ હોતું નથી, સમ્યગ્દર્શન વિના સાધુ પણ હોય નહિ. એ તો આકરી વાત છે. અહીં તો પહેલી સમ્યગ્દષ્ટિની વાત (ચાલે છે). જીવ-અજીવને નથી જાણતો તે સમ્યગ્દષ્ટિ નથી. આહાહા...!

‘માટે રાગી (જીવ)...’ રાગના રાગવાળો જીવ, મિથ્યાદષ્ટિ ‘જ્ઞાનના અભાવને લીધે...’ સમ્યગ્જ્ઞાનના અભાવને લીધે. આહાહા...! રાગને અનાત્મા (સ્વરૂપે) ન જાણ્યો તો આત્માને જાણ્યો નથી. તો ‘જ્ઞાનના અભાવને લીધે સમ્યગ્દષ્ટિ હોતો નથી.’ બેયના જ્ઞાનના અભાવને કારણે એ સમ્યગ્દષ્ટિ હોતો નથી. આહાહા...! આવી વાત છે. ૨૦૧-૨૦૨ (ગાથા), આ તો ‘નિર્જરા અધિકાર’ છે.

ભાવાર્થ. ભાવાર્થ છે ને? ‘જયચંદ્રજી પંડિતે’ અર્થ કર્યો છે, ‘જયચંદ્રજી પંડિત’. ‘અહીં ‘રાગ’ શબ્દથી અજ્ઞાનમય રાગદ્વેષમોહ કહેવામાં આવ્યા છે.’ અહીંયાં સમ્યગ્દષ્ટિના રાગની વાત નથી. એ તો જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે. સમ્યગ્દષ્ટિને તો રાગ જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે. જ્ઞાનનું પોતાનું સ્વરૂપ રાગ છે, એમ છે નહિ. આહાહા...! પહેલી તો વસ્તુ સમજવામાં કઠણ, સાંભળવા મળે નહિ. અત્યારે તો જ્યાં હોય ત્યાં વ્રત કરો, અપવાસ કરો, ભક્તિ કરો, જાત્રા કરો. કરવું ત્યાં મરવું છે. હું રાગનો કર્તા છું અને પરની, શરીરની હાલવા-ચાલવાની ક્રિયા મારાથી થઈ છે, એમ કરવું, માનવું એ જ આત્માનું મરણ છે. એ આત્માનો અનાદર છે. આહાહા...! આત્મા જ્ઞાતા-દષ્ટા છે તેને એમ નહિ માનીને, રાગથી પોતાને લાભ માને છે. આહાહા...! છે?

‘રાગ’ શબ્દથી અજ્ઞાનમય રાગદ્વેષમોહ કહેવામાં આવ્યા છે. ત્યાં ‘અજ્ઞાનમય’ કહેવાથી મિથ્યાત્વ-અનંતાનુબંધીથી થયેલા રાગાદિક સમજવા...’ મિથ્યાત્વથી રાગ મારો છે, એવી

માન્યતામાં જે રાગ આવ્યો તે રાગની વાત છે. જ્ઞાનીને રાગ આવે છે, તેને જ્ઞાન તેનું છે, રાગ નહિ. આહાહા...! રાગ થાય છે અને થોડો બંધ પણ થાય છે, જ્યાં સુધી રાગ છે ત્યાં સુધી બંધ પણ થાય છે. જ્ઞાનીને દસમે ગુણસ્થાન સુધી લોભનો અંશ છે તો દસમે પણ છ કર્મનો બંધ થાય છે પણ જ્ઞાની એ રાગનો સ્વામી થતો નથી, રાગ મારો નથી એ અપેક્ષાએ તેને રાગથી ભિન્ન કરી દીધો છે. બાકી જ્ઞાનીને ખ્યાલ છે કે મારા પરિણમનમાં જેટલો રાગ છે તેનો, પરિણમનનો કર્તા હું છું, એ પરિણમન કોઈ જડથી થયું છે, કર્મથી થયું છે એમ નહિ. આહાહા...! સમજાણું? મારા પરિણમનમાં રાગ આવ્યો તે પરિણમનનો કર્તા હું છું. ૪૭ નય, 'પ્રવચનસાર', તેમાં આ નય ચાલી છે. જ્ઞાની ધર્માત્મા ગણધર હો તોપણ ભગવાનના વિનયનો રાગ આવ્યો તેનો કર્તા હું છું, પરિણમનનો કર્તા હું છું એ અપેક્ષાએ (કર્તા). કરવા લાયક છે એમ વાત નથી. આહાહા...! છતાં કર્તા હું છું એમ માને છે. આરે...! આહાહા...!

‘મિથ્યાત્વ વિના ચારિત્રમોહના ઉદયનો રાગ ન લેવો;...’ મિથ્યાત્વ વિના એકલો રાગ આવે છે તો એ અહીંયાં ન લેવો. અહીંયાં તેની વાત નથી. ‘કારણ કે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ...’ ચોથે ગુણસ્થાને, પાંચમે, છઠ્ઠે ‘ચારિત્રમોહના ઉદય સંબંધી રાગ છે...’ સમ્યગ્દષ્ટિને જે રાગ આવ્યો છે એ રાગ ‘જ્ઞાનસહિત છે;...’ ભાનસહિત છે. રાગનું જ્ઞાન થાય છે. આહાહા...! તે પણ રાગ છે તો જ્ઞાન થાય છે એમ પણ નહિ. સમજાણું? જ્ઞાનીની પર્યાયમાં જ્ઞાનનો સ્વપરપ્રકાશક પોતાનો સ્વભાવથી રાગને જાણે છે એમ કહેવું વ્યવહાર છે, પણ ખરેખર રાગ સંબંધી જ્ઞાન અને પોતા સંબંધીનું જ્ઞાન પોતાની પર્યાયમાં પોતાને કારણે ઉત્પન્ન થાય છે. આહાહા...! હવે આટલું બધું ક્યારે (સમજે)? આહાહા...! રાગને જાણે છે એમ કહેવું તે વ્યવહાર છે. રાગને કરે છે, એમ કહેવું, કરવા લાયક છે એમ કહેવું એ તો મિથ્યાત્વ છે. પરંતુ પરિણમન છે તો રાગનો કર્તા હું છું, એમ જાણવું તેને સમ્યગ્દર્શન છે. આહાહા...! સમજાણું?

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દષ્ટિને તો બંધ થતો જ નથી.

ઉત્તર :- બંધ થતો નથી એ તો દષ્ટિની અપેક્ષાએ કહ્યું છે. બંધ થતો ન હોય તો ચારિત્ર લેવાની જરૂર નથી. જ્ઞાનીનો ભોગ નિર્જરાનો હેતુ છે એ તો એક દષ્ટિની અપેક્ષાએ કહ્યું છે. ભોગથી નિર્જરા થાય તો ભોગનો ત્યાગ કરીને સ્વરૂપમાં સ્થિર થવાનું, ઠરવાનું તો રહેતું નથી. એમ છે નહિ. આહાહા...! સમજાણું? રાગનો અંશ જ્યાં સુધી છે તેટલા અંશે જ્ઞાનીને પણ બંધ થાય છે. આહાહા...! ભલે કર્મમાં સ્થિતિ, અનુભાગ અલ્પ હો પણ બંધ છે. ભાવબંધ પણ છે, પેલો દ્રવ્યબંધ છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- અનંત સંસારનો બંધ?

ઉત્તર :- અનંત સંસારનો બંધ છે નહિ. જ્ઞાનીને અનંત સંસાર છે નહિ. એક, બે-

ચાર ભવ હોય તે જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે. આહાહા...! જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે. જ્ઞાન શબ્દે પોતાના જ્ઞાનમાં એ પર તરીકે જ્ઞેય છે. એ ભવ પોતાનો છે, ભવ અને ભવનો ભાવ પોતાનો છે એમ જ્ઞાની માનતો નથી.

મુમુક્ષુ :- રાગ મારી પર્યાયમાં છે એમ જાણે છે.

ઉત્તર :- પર્યાયમાં છે એમ જાણે છે. આહાહા...! આવી વાત છે. આકરી વાત છે. વર્તમાનમાં તો એવી ગડબડ થઈ ગઈ છે ને. બધી પ્રરૂપણા વ્યવહાર આમ કરો, આમ કરો, આમ કરો. પ્રભુ! બહુ ફેર છે, પ્રભુ! આહા...! આહાહા...! વીતરાગ ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞની હાજરીમાં જે વાત આવી છે એ વાત આખી જુદી છે. આહાહા...!

‘અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ વગેરેને ચારિત્રમોહના ઉદય સંબંધી રાગ છે તે જ્ઞાનસહિત છે;...’ શું કહ્યું? જ્ઞાનસહિત ભાન છે કે હું તો આનંદ છું અને રાગ દુઃખ છે. એવું જ્ઞાનીને ભાન છે. ... વ્યવહારથી છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. વ્યવહારનયનો વિષય છે કે નહિ? નથી, એમ નથી. આદરણીય નથી. પણ વ્યવહારનો વિષય છે, રાગાદિ છે અને બંધ છે તેને જાણે છે. આહાહા...! જ્ઞાનીનો ભોગ નિર્જરાનો હેતુ છે એમ માનીને સ્વચ્છંદ કરે (એમ ન ચાલે). અમે સમકિતી છીએ, પહેલા આવી ગયું છે. અમે સમકિતી છીએ, અમારે શું છે? (એમ સ્વચ્છંદ કરીશ) તો મરી જઈશ, સાંભળને!

અંતરમાં અનુભવ થયો, આનંદનો સ્વાદ આવ્યો એ અપેક્ષાએ રાગને દુઃખ જાણે છે અને રાગથી લાભ માને છે એ તો મિથ્યાદષ્ટિ મૂઢ જીવ છે. આહા...! જૈન જ નથી. ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે, ઘટ ઘટ અંતર જૈન, મતમદિરાકે પાન સો મતવાલા સમજે ન’ ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે’ પરમાત્મા જિનસ્વરૂપી ઘટ ઘટમાં બિરાજમાન છે અને જૈનપણું પણ ઘટમાં છે. એ સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરવું અને રાગથી ભિન્ન પડવું એ જ્ઞાન, જૈનપણું અંતરમાં થાય છે. કોઈ બાહ્ય ક્રિયા ઘટી જાય તો સમકિત થાય (એમ નથી). ચક્રવર્તીને છ ખંડનું રાજ હોય છે. આહાહા...! અને દિગંબર સાધુ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળતો હોય તો મિથ્યાદષ્ટિ છે (કેમકે) રાગને પોતાનો માને છે અને ચક્રવર્તી છ ખંડનું રાજ (કરતો હોય), છન્નું હજાર સ્ત્રી, છન્નું કરોડ પાયદળ હોય... આહાહા...! છતાં તેમાં રાગ નથી, એ ચીજ મારી નથી, મારામાં નથી, તેમાં હું નથી (એમ માને છે). આહાહા...!

ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસન, કરોડો ઈન્દ્રાણી છે, સૌધર્મ ઈન્દ્ર અત્યારે એકભવતારી છે. સૌધર્મ ઈન્દ્ર છે, બત્રીસ લાખ વિમાન (છે), એક એક વિમાનમાં અસંખ્ય દેવ રહે છે. ઘણા વિમાનમાં તો એકભવતારી છે, શાસ્ત્રમાં (પાઠ છે). ત્યાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જવાના છે. તે પણ હજારો ઈન્દ્રાણી કે બત્રીસ લાખ વિમાન(ને પોતાના માનતો નથી). અંદર રાગનો કણ ઉત્પન્ન થાય છે તે પણ મારો નથી તો પેલી ચીજ તો દૂર રહી. આહાહા...! સૂક્ષ્મ વાત છે, ભાઈ! આ તો પરમાત્મા ત્રિલોકનાથના પેટની વાત છે. એ પેટના ખુલાસા થાય

છે. આ વાત છે, પ્રભુ! કોઈને ઠીક ન લાગે, એકાંત લાગે. કહે છે, એકાંત છે... એકાંત છે.. કહો, પ્રભુ! તું પણ પ્રભુ છો. પર્યાયમાં ભૂલ છે તો છે, વસ્તુ તો પ્રભુ છે. આહાહા..!

અહીં કહે છે, આહાહા..! સમ્યગ્દષ્ટિને ચારિત્રમોહ સંબંધી રાગ છે તે જ્ઞાનસહિત છે. 'તે રાગને સમ્યગ્દષ્ટિ કર્મોદયથી થયેલો રોગ જાણે છે...' જુઓ! રાગને રોગ જાણે છે. ધર્મી રાગને કાળો નાગ જોવે છે. આહાહા..! 'સમયસાર' 'મોક્ષ અધિકાર'માં આવ્યું છે, રાગને વિષકુંભ કહ્યું છે, ઝેરનો ઘડો છે. આહાહા..! પ્રભુ અમૃતનો સાગર છે, પ્રભુઆત્મા અમૃતનો સાગર છે અને શુભરાગ ઝેરનો ઘડો છે. આ તો અમૃતનો સાગર છે. આહાહા..! તમારું પેલું 'સાગર' ગામ નહિ, ડોં! પંડિતજી! અમૃતનો સાગર. આહાહા..! જ્ઞાનીનો 'રાગ છે તે જ્ઞાનસહિત છે; તે રાગને સમ્યગ્દષ્ટિ કર્મોદયથી થયેલો રોગ જાણે છે અને તેને મટાડવા જ ઈચ્છે છે;...' સમકિતી રાગને રાખવા નથી માગતો. આહાહા..! રાગ મટાડવા જ માગે છે. આહાહા..! 'તે રાગ પ્રત્યે તેને રાગ નથી.' રાગ પ્રત્યે રાગ નથી. આહા..! રાગ મારો છે એવી બુદ્ધિ જ્ઞાનીને નથી. આહાહા..!

'વળી સમ્યગ્દષ્ટિને રાગનો લેશમાત્ર સદ્ભાવ નથી એમ કહ્યું છે તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે :- સમ્યગ્દષ્ટિને અશુભ રાગ તો અત્યંત ગૌણ છે...' અશુભ રાગ આવે છે, સમ્યગ્દષ્ટિને આર્તધ્યાન થાય છે, રૌદ્રધ્યાન થાય છે એ તો અત્યંત ગૌણ છે. 'અને જે શુભ રાગ થાય છે તેને તે જરાય ભલો (સારો) સમજતો નથી...' સારો નથી સમજતો. આહાહા..! અશુભ રાગ પણ આવે છે પણ ગૌણ છે. શુભ રાગની મુખ્યતા (છે), છતાં તેને સારો નથી સમજતો. આહાહા..! આવી વાત છે.

'તેના પ્રત્યે લેશમાત્ર રાગ કરતો નથી.' આહાહા..! 'વળી નિશ્ચયથી તો તેને રાગનું સ્વામિત્વ જ નથી.' શું કહે છે? જુઓ! આહાહા..! જે પોતાની ચીજ નથી તેનો તે સ્વામી નથી. સમ્યગ્દષ્ટિ રાગનો સ્વામી નથી. આહાહા..! આત્મામાં એક સ્વસ્વામીત્વ નામનો ગુણ છે. ૪૭ શક્તિમાં છેલ્લો ગુણ છે. ૪૭ - ચાર અને સાત ગુણ છે ને? આમાં પાછળ છે, પાછળ. સ્વસ્વામીસંબંધ નામનો ગુણ આત્મામાં છે. ધર્મી પોતાના નિર્મળ દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને પોતાનું સ્વ માને છે. ઉપાદેય તરીકે દ્રવ્ય છે પણ જાણે છે એ તો પોતાના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય નિર્મળ છે તેને પોતાના માને છે, તેનો એ સ્વામી છે, રાગનો સ્વામી નથી. આહાહા..! સમજાણું? 'માટે તેને લેશમાત્ર રાગ નથી.' આ કારણે સમકિતીને લેશમાત્ર રાગ નથી. આ કારણે કહ્યું છે. મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનને પોતાના નથી માનતો એ કારણે. વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)